

Звіт про роботу XIX Теріологічної школи-семінару «Роль заповідних територій у збереженні фауністичних комплексів»

1. Загальна інформація

Школу-семінар Українського теріологічного товариства НАН України 2012 року (XIX Теріошкола) присвячено темі «Роль заповідних територій у збереженні фауністичних комплексів». Дата проведення: 24–29 вересня 2012 р. Місце проведення: Чорноморський біосферний заповідник НАН України. Місце розміщення учасників: турбаза «Чорноморець» у с. Залізний Порт (Голопристанський район). На школі-семінарі зібралися спеціалісти та студенти-теріологи з різних областей України та суміжних країн. Організаторами XIX Теріологічної школи виступили Українське теріологічне товариство НАН України (організатор від УТТ – Ігор Загороднюк) та Чорноморський біосферний заповідник НАН України (організатор від ЧБЗ – Зоя Селюніна).

2. Учасники теріошколи

У Теріологічній школі-семінарі 2012 року взяли участь 41 учасник з різних областей України та Білорусі, а також (заочно, як співавтори доповідей) зоологи з Польщі та Азербайджану. Загалом у роботі Школи взяли участь, включаючи заочних учасників, 51 колега із 31 організації та установи.

- природоохоронні установи: НПП «Верховинський»; НПП «Карпатський»; Дніпровсько-Орільський природний заповідник; НПП «Олешківські піски»; Опукський природний заповідник; НПП «Святі гори»; НПП «Синевир»; НПП «Слобожанський»; НПП «Ужанський»;

- академічні установи: Інститут зоології ім. І. Шмальгаузена НАН України; ДНВО «НВЦ НАН Білорусі з біоресурсів» (= кол. Інститут зоології); Інститут зоології НАН Азербайджану; Чорноморський біосферний заповідник НАН України; Біосферний заповідник «Асканія-Нова»; Степовий філіал УкрНДЛГ; Національний науково-природничий музей НАН України;

- вищі навчальні заклади: Гомельський державний університет ім. Ф. Скорини; Київський національний університет ім. Т. Шевченка (ННЦ «Інститут Біології»); Луганський національний університет ім. Т. Шевченка (Лабораторія «Корсак»); Національний лісотехнічний університет України (Львів); Академія сухопутних військ імені П. Сагайдачного (Львів); Сумський державний педагогічний університет; Одеський національний університет ім. І. Мечнікова (Зоологічний музей); Харківський національний університет ім. В. Каразіна; Ужгородський національний університет (Зоологічний музей);

- громадські організації та інші установи: Київський еколого-культурний центр; Кримська республіканська СЕС, Миколаївська обласна СЕС; Херсонський ЦЕНТУм.

3. Блок постановочних доповідей

Основними темами, яким була присвячена зустріч стали: «Особливості функціонування острівних популяцій ссавців» (В. Лобков), «Криптичне різноманіття теріофауни заповідних територій України» (І. Загороднюк), «Використання сучасних технологій та вільного ПЗ для організації наукових досліджень на територіях ПЗФ (Н. Брусенцова, А. Біатов), «Фауністичні комплекси Карпатського НПП» (О. Киселюк) та ін.

Про задачі та особливості природи регіону розташування Чорноморського заповідника як приймаючої сторони послухали цікаву доповідь директора заповідника Юрченка А. та організатора школи-семінару З. Селюніної. Цікавими були доповіді про поняття фауністичних комплексів і проблеми опису складу фауни – З. Селюніної, І. Загороднюка, про ведення баз даних з ГС – А. Біатова з доповненням від Ю. Москаленка, а також доповідь В. Лобкова про проблеми опису фауни, що змінюється. Також переглянули серію відеофільмів і презентацій про заповідник від всіх організаторів з боку заповідника.

Були цікавими і позапланові доповіді. Великий інтерес викликала інформація про аренні утворення на Нижньому Подніпров'ї і систему дренажних та зрошувальних каналів. На прохання учасників конференції відповідні доповіді були зроблені З. Селюніною. Л. Бахтіаровою, а також Т. Мудрак про досвід роботи і залучення до природоохоронної діяльності учнівської молоді.

4. Блок про ПЗФ

На Теріошколі презентовано доповіді про фауну «молодих» НПП: «Слобожанський» (Харківська обл.), «Олешківські піски» (Херсонська обл.), «Верховинський» (Івано-Франківська обл.), «Нарочанський» та (Білорусь) та «Двурічанський» (Харківська обл.). Обговорено проблеми організації в них зоологічних досліджень: як інвертаризаційних, так і моніторингових.

Досвідом багаторічної роботи поділилися давні природоохоронні установи, насамперед Чорноморський біосферний заповідник (З. Селюніна), якому в цьому році виповнилося 85 років, БЗ «Асканія-Нова» (В. Смаголь); НПП «Карпатський» (О. Киселюк), «Щацький» (Г. Зайцева), «Прип'ятський» (В. Домбровський), «Ужанський» (Н. Коваль); ПЗ «Опукський» (І. Сікорський). Обговорено пропозиції щодо проектування нових природоохоронних територій на півночі Луганщини. У своїх презентаціях доповідачі з різних природоохоронних установ анонсували також видовий склад ссавців.

5. Інформаційний блок

Учасники семінару заслухали й схвалили діяльність всіх інформаційних центрів товариства: сайти «Теріошкола» і «Кажан», форум Теріошколи, кол-центр УЦОК, інформаційна сторінка «Теріологія» на Фейсбук. Розглянуто питання важливості участі колег у PR-акціях та інших впливах на суспільство щодо природоохоронних ініціатив через мас-медіа. Зокрема, доповідь Л. Год-

левської та інформаційне повідомлення І. Загороднюка щодо співпраці з порталом «Ловецтво України», Ю. Зіди про новостворену соціально-природничу громадську організацію «Екотон», З. Селюніної про співпрацю з Херсонським обласним екоцентром, Л. Бахтіарової про освітньо-виховну діяльність ЧБЗ. Рекомендовано поширення такої форми співпраці із суспільством.

Окремим питанням розглянуто успішність проведення цьогорічних акцій циклу «Міжнародна ніч кажанів 2012» в Україні. Детально інформовано товариство про проведення акцій у Львові, Києві, Кам'янці-Подільському, Харкові, Мінську. Цей розділ представлено Л. Годлевською спільно з О. Шпаком. Також презентувалася рекламна продукція природно-заповідних установ.

Також заслухали повідомлення З. Селюніної про конференцію «Біорізноманіття Криму» та І. Мерзлікіна про конференцію з організації польових практик на природничих факультетах, що відбулися незадовго до Теріошколи. Інформаційний ярмарок завершився повідомленням І. Загороднюка «Конференція «Динаміка біорізноманіття 2012»: теріологічні аспекти», що була організована у квітні 2012 р. в Луганську Лабораторією «Корсак». У цій конференції брали участь активні учасники теріошкіл (загалом 20 праць). Презентовано збірник матеріалів цієї конференції, а кожний з присутніх на теріошкولی учасників тієї конференції анонсував свої публікації.

6. Експериментальний блок

В рамках Школи були проведені польові заняття на Івано-Рибальчанській та Потіївській ділянках Чорноморського біосферного заповідника. Під час цих занять учасники Школи змогли ознайомитися із унікальними природними комплексами Нижньодніпровських арен, які репрезентативно представлені на лісостепових заповідних територіях та зональними природними комплексами Причорноморського степу і заповідного морського узбережжя.

На Івано-Рибальчанській ділянці проведено маршрутний облік викидів піщаного сліпака та нір кандибки (емуранчика) – ендеміків піщаного лісостепу, порівняльний аналіз стану ландшафтного різноманіття на заповідних та суміжних територіях. На Потіївці проведено оглядову екскурсію з оцінки стану заповідних степових біотопів для типових степових мешканців, проведено спостереження за дельфінами. М. Товпинець зробив цікаву лекцію в польовій аудиторії – «Епізоотична ситуація територій та безпека теренових зоологічних досліджень», що викликала жвавий інтерес у учасників заняття.

Пунктом відпочинку обрано «Марійчину садибу», де учасники занять ознайомилися із методами організації сільського та зеленого туризму, видами співробітництва таких осередків з природоохоронними установами.

7. Круглі столи

Щовечора проводилися круглі столи із жвавими дискусіями про ефекти розрідження популяцій рідкісних видів (зокрема й видів з групи «мисливська

фауна»), про поточні задачі ПЗТ в умовах глобальних змін клімату, про проблеми дистанційних визначень водних ссавців та критерії видової ідентифікації, про звернення до владних структур з питань природоохорони та ведення досліджень, про кол-центри, про важливість зміщення акцентів в охороні тварин з синантропних на дикі види і необхідність науковцям «іти в народ».

8. «Нові імена»

За цим розділом програми заслухано доповіді 6 учасників: А. Біатова, А. Зітенюк, П. Зітенюка, О. Книги, В. Смаголь, В. Шепітька. Відзначено призовим місцями доповіді: Антона Біатова в номінації «Молоді співробітники», Василя Шепітько в номінації «Студенти», Олексія Книги в номінації «Школярі», доповіді яких отримали найбільшу кількість питань та обговорень.

9. Підведення підсумків

На підсумковому засіданні учасниками Школи ухвалено пропозицію висловити подяку від Ради товариства всьому колективу ЧБЗ та особисто директору ЧБЗ Анатолію Юрченко, членам місцевого оргкомітету Зої Селюніній, Людмилі Бахтіаровій, Юрію Москаленку, Сергію Плющу, Вікторії Плющ, Василю Леонтєву, а також членам оргкомітету від УТТ Ігорю Загороднюку, Миколі Товпинцю за організацію і проведення Теріошколи на високому рівні із цікавою програмою та комфортними побутовими та робочими умовами.

Учасники Школи обговорили і ухвалили пропозиції до Резолюції і ухвалили її. Місцем проведення наступної Теріошколи рекомендовано Карпатський НПП; головою Оргкомітету наступної школи обрано Олександра Киселюка. Членами Ради школи на новий термін, відповідно до критеріїв, ухвалених XVI Теріошколою, рекомендовані: Л. Годлевська, І. Дикий, І. Загороднюк, О. Киселюк, В. Лобков, І. Мерзлікін, З. Селюніна, В. Тищенко, М. Товпінцев, В. Токарський. Головою Ради Теріошколи обрано Зою Селюніну (на термін до початку наступної XX Школи), Головою Школи – Ігоря Загороднюка.

P.S. Перлини Школи

Під час екскурсії до Тендри І. Мерзлікін подарував учасникам концерт «На краю материка» з грою на автентичних інструментах класу «дримба». У пам'яті залишиться сільська садиба із козацьким кулешем, розповідями про мотанки та оглядом предметів вжитку давньої сільської оселі. О. Шпак привіз набір «біологічного» шоколаду і переспівав українськими піснями всіх українців. Задля спокою сусідів пісенна частина фінального бенкету проходила на межі трьох середовищ – тверді, туману та морської стихії, де звучали тости до колег в Антарктиді. Було багато вітальних дзвінків від колег, зокрема А. Дулицького, І. Дикого, О. Зорі, С. Гладкевича. Вже на вокзалі в Херсоні «воскресла» «Почесна перехідна цеглина теріошколи», яка після мандрів Білоруссю поїхала до одного з нових національних парків.

Резолюція XIX Теріологічної школи-семінару 2012

(Чорноморський біосферний заповідник, Залізний Порт, 24–29.09.2012 р.)

1. Щодо зібрання загалом. Визнати роботу 19-ї Міжнародної теріологічної школи-семінару успішною і програму Школи повністю виконаною: у роботі школи взяли участь 41 учасників, їхня географія охоплює більшість регіонів України, Білорусь, Польщу та Азербайджан. Підтверджено ефективність 5-денної схеми проведення школи-семінару з 3–5 ключовими сесіями, польовим заняттям і щоденними круглими столами у формі майстер-класів або проблемних доповідей з обговоренням. Просити Міністерство екології та природних ресурсів вважати та затвердити участь у школі як підвищення кваліфікації наукових співробітників ПЗФ з видачею посвідчення про пройдене стажування (за підписом керівника установи, де проходить Школа).

2. Щодо таксономічних переліків. Відповідно до загальних положень Глобальної таксономічної ініціативи рекомендувати Раді школи звернутися до Міністерства екології та природних ресурсів з клопотанням сприяти поширенню в усіх установах ПЗФ затвердженого Теріошколою переліку наукових і українських назв ссавців. Рекомендувати працівникам цих установ укласти або відкоригувати існуючі переліки і розмістити їх в окремому розділі сайту УТТ. Рекомендувати як практичне впровадження посібник «Довідник близьких і проблемних видів ссавців у складі фауни ПЗТ вищих рангів» до друку (автор І. Загороднюк) і просити Департамент заповідної справи сприяти розповсюдженню цього довідника у наукових відділах установ ПЗФ України.

3. Щодо чужорідних видів. Рекомендувати у видових переліках регіональних фаун відображати статуси чужорідних видів з відповідними позначеннями і включити до системи моніторингу блок спостережень за розповсюдженням і натуралізацією таких видів не тільки в ПЗТ, але й на суміжних територіях. Рекомендувати всім природоохоронним установам розробляти біотехнічні заходи щодо обмеження присутності і стримування розповсюдження чужорідних видів, включаючи здичавілі форми свійських тварин.

4. Про обліки чисельності ссавців в ПЗФ. У зв'язку з неможливістю вести абсолютні обліки чисельності рідкісних видів та видів з охоронним статусом за «Червоною книгою України» просити Мінекології лобювати зміни до вимог заповнення форм статистичної звітності «Форма 1-заповідник» (річна). Рекомендувати прийняти для використання концепцію бальних оцінок чисельності, затверджених ІХ Теріологічною школою.

5. Щодо біотопів як об'єктів заповідання і моніторингу. Звернути увагу колег і Мінекології на недоречність охорони, заповідання та моніторингу некорінних і азональних і трансформованих біотопів і потребу першочергових моніторингових досліджень зональних природних об'єктів (сосна по степу) і спрямовувати зусилля на моніторинг і охорону типових зональних біотопів,

видів та угруповань. Висловити незгоду щодо втрати у назві профілюючого міністерства природоохоронної функції і заміну її ресурсною.

6. Про ГІС та накопичення даних. Відзначити досвід НПП «Слобожанський» та Чорноморського БЗ у запровадженні ГІС в зоологічні дослідження і створення баз даних на їхній основі та сприяти обміну досвідом та поширенні таких підходів до обліку й моніторингу теріофауни заповідних територій.

7. Щодо підтримки і поширення знань. Схвалити досвід роботи інформаційного центру з реабілітації кажанів і рекомендувати поширити його на різні регіони і різні групи тварин. Шукати можливості для проведення майстер-класів або семінарів з ведення такої роботи. Рекомендувати включити таку роботу в акції екоклубів та студентських наукових товариств і центрів еколого-натуралістичного виховання учнівської молоді за прикладом співпраці Чорноморського БЗ з юннатським об'єднанням ХерсонЦЕНТУм.

8. Щодо днів звірят. Визнати ефективним шлях поширення знань про фауну та потреби її охорони шляхом залучення ЗМІ, розсилок інформаційних листів, концентруючи таку інформацію на сайті товариства. У продовження інформаційних компаній «Роки звірят в Україні» (Рік Зубра 2009, Видри 2010, Кажана 2011 «європейський» та 2012 «міжнародний») оголосити 2013 рік Роком Вовчків. Просити Г. Зайцеву підготувати відповідне обґрунтування та відповідний інформаційний лист до установ ПЗФ.

9. Щодо розвитку сайту Теріошколи. Відзначити високий рівень інформаційного забезпечення колег через сайт теріошколи, його бібліотеку, розділ «наша фауна» та його форум, просити колег брати активнішу участь у форумі школи і положень ГТІ підготовці матеріалів до сайту. Розвинути пропозицію додати на сайті розділ або сторінку про регіональні списки теріофауни.

10. Щодо видання матеріалів. Впорядкувати збірник тез доповідей XIX теріошколи, залучивши всі поточні інформаційні матеріали товариства.

11. Щодо наступних шкіл. Вітати пропозицію провести наступну школу у Карпатському Національному природному парку, Івано-Франківської області восени 2013 року. Просити О. Киселюка та І. Загороднюка взятися до підготовки ювілейної (XX) Теріошколи на базі Карпатського НПП, звернутися з відповідними листами від ради Теріошколи до керівництва установи, в яких працюють члени майбутнього оргкомітету та Міністерства екології та природних ресурсів (Департамент заповідної справи).

12. Подяки. Висловити подяку оргкомітету Теріошколи у складі М. Товпинця, І. Загороднюка, С. Селюніній за організацію школи, а також співробітникам Чорноморського біосферного заповідника Л. Бахтіаровій, Ю. Москаленку та директору заповідника А. Юрченку за сприяння проведенні семінару та створення сприятливих робочих умов для його учасників.

Упорядкували: Зоя Селюніна, Юлія Зізда, Ігор Загороднюк